

Píše Marie Brunová

(E*forum, 11. 01. 2024)

„Intelektuál narozený v židovském prostředí 19. a 20. století byl vystaven mnohem komplexnější spleti nabízejících se identit než jeho píšící ‚židovský kolega‘ v Německu či Francii. Začalo to již otázkou, jestli bude psát v jidiš, nebo dokonce v hebrejštině, polštině, češtině, němčině, maďarštině, ruštině nebo ...? Kterou z početných identit přijme (existovaly vždy více než dvě) [...] jaký mix a komplex různých identit do sebe může vstřebat? Také politické postoje se mohly maximálně lišit: neutrální, angažovaný v tom či onom národním hnutí, přívrženec monarchie, nebo stoupenec socialismu.“ (Hans Henning Hahn: *Zur Problematik jüdischer Identitäten in Ostmitteleuropa. Eine Einführung*, in: *týž/Stüben*, Jens /eds./: *Jüdische Autoren Ostmitteleuropas im 20. Jahrhundert*, Frankfurt am Main: Lang 2000, s. 11–18, cit. s. 16.) Tuto úvahu z pera Hanse Henninga Hahna bychom mohli aplikovat i na osud prostějovského rodáka Maxe Zweiga (1892–1992), bratrance známějšího spisovatele Stefana Zweiga. I on měl na výběr z několika identit: narodil se ještě za Rakouska-Uherska do německy mluvící rodiny bohatého židovského právníka Gustava Zweiga. První část svého produktivního života strávil v multietnickém Československu s výjimkou čtyř let, které prožil ve Vídni a čtrnácti let v Berlíně. Jeho život plně zasáhly turbulentní události 20. století. Ještě před druhou světovou válkou se mu podařilo vycestovat do britské mandátní Palestiny, a tak uniknout holokaustu. Zde strávil druhou část svého života. Pozoruhodné je, že Zweig svou identitu německy píšícího Žida nikdy neodložil, ani v Izraeli se nevzdal svého jazyka, hebrejsky se nenaučil a tvořil výhradně v němčině. To jej podobně jako v meziválečném Československu, ale i poválečném Rakousku a Německu zařadilo, do skupiny marginalizovaných německy píšících autorů a autorek, jejichž literární produkce zůstala dlouhou dobu bez povšimnutí.

Právě Max Zweig, jeho pohnutý židovský osud a jeho dramatické dílo se stalo předmětem monografie Ivany Cahové, která vyšla v roce 2021 v nakladatelství olomoucké univerzity. Tato kniha není první autorčinou prací o Maxu Zweigovi, Ivana Cahová se mu věnuje systematicky celou řadu let a napsala o něm několik dílčích studií. Monografie je však její doposud nejrozsáhlejší prací, jedná se o přepracovanou dizertační práci, kterou obhájila v roce 2019 na univerzitě v Olomouci. Autorka v ní podává nejen ucelený obraz Zweigova života, ale zasazuje jej i do širšího rámce židovské existence nejprve ve vyostřujícím se konfliktu mezi Čechy a Němci v meziválečném Československu, a později německy mluvících přeživších šoa v britské mandátní Palestině a poté v Izraeli. Na mikrodějinách téměř stoletého života tohoto spisovatele tak vlastně demonstruje makrodějiny Židů ze střední Evropy. Přitom se opírá o Zweigovy paměti *Lebenserinnerungen* (1987; česky *Vzpomínky*, 2004), jeho korespondenci a výsledky vlastní rozsáhlé archivní rešerše.

Podstatná část předkládané monografie se věnuje představení Zweigova díla, a to jak dramatického, tak i novelistického a esejistického. Autorka přitom odmítá přiřazení Zweigovy tvorby stejně jako tvorby dalších německy píšících autorů a autorek v Izraeli k literatuře exilové či migrační, ale navrhuje definovat ji v návaznosti na Joachima Schlöra jako hybridní literaturu „meziprostoru“, který je třeba zkoumat na základě jeho jasně vymezených hranic. Schlör přitom meziprostor nevnímá pouze teritoriálně, ale spíše globálně jako druh jakési meziexistence, např. jako bytí mezi minulostí a přítomností. Prizmatem „meziprostoru“ autorka nahlíží nejen na Zweigovo dílo, ale i na jeho život oscilující mezi prostorem Evropy a britské mandátní Palestiny a později Izraele či jeho politickou orientaci mezi německým liberalismem a sionismem.

Představit život a zároveň dílo určitého spisovatele či spisovatelky nebývá jednoduchou záležitostí. Ivana Cahová se rozhodla pro kombinaci hermeneutického a biografického přístupu. Při interpretaci textů se při vědomí jejich fikčnosti opírá o Zweigovu biografii a přiznává jim jakýsi statut narativních konstrukcí jeho vlastní identity. Tato metoda se jeví jako oprávněná vzhledem k axiomu, který postuloval sám Zweig a jímž redukuje veškeré své lidské bytí pouze na tvorbu: „Nepřipouštím ani nejmenší pochybnost o tom, že ve svých dramatech spatřuji výraz své nejniternejší osobnosti, smysl své existence, veškeré své vlastnictví a svůj odkaz.“ (Max Zweig: *Dramen*, in: Eva Reichmann /ed./, *Autobiographie, Baracke 23, Novellen, Gedichte, Briefe, Das Shylock-Problem*, Oldenbourg, Igel Verlag 2002, s. 186; citováno podle Ivana Cahová, *Max Zweig - prorok nového humanismu*, Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci 2021, s. 16.) Zweigova biografie Cahové pomohla detekovat i jeho tvůrčí metodu, kdy od představy, že lze inspiraci vyvolat (četbou, studiem atp.), dospěl k poznání, že je podíl autora na vzniku díla téměř minimální, že autor je pouze jakýmsi „svědkem“ jeho zrození. Při prezentaci Zweigova díla postupuje Ivana Cahová zčásti chronologicky, zčásti tematicky. Autorova díla představuje nejprve v době jeho životních fází spojených s určitým místem pobytu: Olomouc (1900–1909) a juvenilní texty, Olomouc (1914–1918) a novely, Prostějov a Berlín (1918–1938) a (sebe)reflexivní dramata, a konečně Tel Aviv a Jeruzalém (1938–1992) a tzv. „politické hry“, které se svým obsahem vymezují vůči nacistické a později i komunistické diktatuře. Uvnitř těchto etap ale díla třídí podle určitých témat. Zvláštní důraz klade zejména na rané, téměř neznámé a dosud nerecipované Zweigovy texty. Ani u Zweigovy tvorby se autorka neomezuje na dílo samotné, ale hledá širší rámec – ať už kulturní, politický nebo osobní. Celou knihou se přitom vine snaha postihnout Zweigovu ideovou koncepci, kterou představuje svébytný humanismus, z něž vyrůstají jeho představy o morálním a čistém umění. Tato jeho koncepce má své kořeny ještě v dobách jeho pobytu v Československu a v jeho aktivní účasti v kroužku intelektuálů sdružených kolem architekta Paula Engelmanna. Prezentace Zweigova díla v širším kontextu je nespornou silnou stránkou této práce, ale zároveň i její slabinou, neboť je zaplácena určitým odklonem od samotných textů, jejich jazyka či geneze. Tento druh analýzy by ale přesáhl rámec předložené práce.

Jak autorka píše v úvodu své knihy, cílem její monografie bylo „zviditelnit texty i jejich

autora a zpřístupnit je především české odborné veřejnosti a českému čtenáři“ (s. 16). A to se jí v případě předložené monografie bezpochyby povedlo. A nejen to, touto prací se jí podařilo dostat do povědomí českého publika i německy psanou literaturu v Izraeli.

Ivana Cahová: *Dramatik Max Zweig – prorok nového humanismu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2021, 447 s.

www.ipsl.cz